

Олег МУРАВСЬКИЙ

ТОВАРИСТВО ПОЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЛЬВІВЩИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Проаналізовано сучасний культурно-просвітницький рух поляків на Львівщині. Визначено особливості створення, основні напрями діяльності Товариства польської культури Львівщини. Розглянуто співпрацю організації з органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: національно-культурне товариство, поляки, Львівщина.

Oleh MURAVSKYY

POLISH CULTURE ASSOCIATION OF LVIV REGION: HISTORY AND PRESENT

In the article modern cultural and educational movement of Poles in Lviv region is analyzed. The peculiarities of formation, main spheres of activity of the Polish Culture Association of Lviv region are examined. Cooperation of the organization with the local authorities is explored.

Key words: national-cultural association, Poles, Lviv region.

На зламі 1980–1990-х років на Львівщині, на відміну від інших регіонів УРСР, швидкими темпами відбувався процес консолідації етнічних громад, що відобразилося у створенні низки національно-культурних товариств. Серед численних громадських організацій, що були створені за національною ознакою, виділяється Towarzystwo kultury polskiej ziemi Lwowskiej (Товариство польської культури Львівщини), члени якого зуміли об'єднати польську громаду краю навколо ідеї відродження національної самосвідомості.

Основна мета розвідки – проаналізувати причини створення, визначити здобутки Товариства польської культури Львівщини, розглянути державну політику у сфері міжнаціональних відносин. Діяльність національно-культурних організацій Львівщини, зокрема польського національно-культурного товариства, не була предметом окремого дослідження. Етнічний склад населення Львова проаналізований в одноіменній розвідці Р. Лозинського¹. Культурні надбання польської громади

¹ Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) / Р. Лозинський. – Львів, 2005. – 358 с.

Львова фрагментарно ілюструє розвідка “20 lat TKPZL”². Різноманітні аспекти громадсько-політичного, культурного життя поляків регіону висвітлено на сторінках польської та української періодичної преси. Джерельна основа статті – матеріали Центрального державного архіву громадських об’єднань України (ЦДАГОУ), інтерв’ю автора із членами Товариства польської культури Львівщини.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. у Львівській області проживали представники 72 етносів, серед яких більшість становили росіяни – 195 тис. осіб, поляки – 26 тис., євреї – 14 тис., білоруси – 10 тис. та ін³. У цей же період у краї створено перші національно-культурні товариства.

Влітку 1988 р. у Львові утворилася ініціативна група, члени якої виступали за створення польського національно-культурного товариства⁴. Значну підтримку оргкомітету надало польське Консульське агентство⁵. Тривала підготовка установчого з’їзду закінчилася у грудні 1988 р. створенням одного з перших в УРСР польського національно-культурного товариства – Товариства польської культури Львівщини. “Була це велика історична подія в житті поляків, які проживали у Львові і Львівській області”, – зазначали члени товариства. Біля витоків організації стояли А. Кокодинський, А. Вісловський, В. Локієтко, З. Ярмілко та ін. Значну допомогу членам товариства надав консул Республіки Польща у Львові В. Восковський⁶.

Першим головою новоствореної організації обрано професора Львівської консерваторії Ляшека Мазепу. На час проведення установчих зборів товариство об’єднувало близько 300 осіб⁷. Своїм першочерговим завданням учасники зборів визначили створення Будинку польської культури у Львові, де “всі поляки мали б можливість знайомитися з історичними традиціями свого народу”⁸. Основними причинами створення громадської організації були: захист прав та інтересів представників національної групи; реалізація культурних потреб; залучення молоді до національних здобутків тощо.

Невдовзі при товаристві були створені: редакція друкованого органу – “Gazeta Lwowska”, Товариство польських лікарів, низка хорових, артистичних, театральних колективів⁹. Періодично організовувалися вечори-зустрічі з провідними громадсько-політичними та культурними діячами Польщі, проводилися святкові заходи, приурочені пам’ятним та визначним датам польської історії, відзначалися релігійні свята.

² 20 lat TKPZL. – Lwow, 2005. – 9 с.

³ По пути социального и интернационального единения. – Львов, 1989. – С. 140.

⁴ Інтерв’ю автора із заступником голови Товариства польської культури Львівщини Збігневом Ярмілком (м. Львів, 10 жовтня 2007 р.) [архів автора].

⁵ Коновроцька Ю. Вісті з консуляту / Ю. Коновроцька // Галицька брама. – 1996. – № 11. – С. 2.

⁶ Інтерв’ю автора із заступником голови Товариства польської культури Львівщини Збігневом Ярмілком (м. Львів, 10 жовтня 2007 р.) [архів автора].

⁷ Там само.

⁸ 20 lat TKPZL. – Lwow, 2005. – С. 1.

⁹ Там само. – С. 5.

Водночас на зламі 80–90-х років XX ст. у Львові створено інші національно-культурні організації, зокрема російське товариство Друзів українського мистецтва і літератури, Російське культурне товариство ім. А. Д. Сахарова, Товариство друзів єврейської мови ім. Шолом-Алейхема, Товариство львівських угорців, вірменське національно-культурне товариство “Ахпюр”, німецьке – “Дойчес Гайм”, литовське – “Медейна”. Відновило діяльність найстаріше чеське товариство, створене за межами Батьківщини, “Ческа беседа”.

Створення польських, єврейських, російських національно-культурних товариств, збіглося із організаційним оформленням українських громадсько-політичних організацій, зокрема Львівської регіональної організації Народного Руху України. Місцевий обком Компартії намагався використати карту міжнаціональних відносин для боротьби із хвилею українського національного відродження, що наростала. Офіційні, підконтрольні обкому КПУ ЗМІ активно поширювали інформацію про можливий міжетнічний конфлікт у західних областях України. З цих причин один із перших мітингів львівських рухівців, що відбувся 17 червня 1989 р. у м. Львові на стадіоні “Дружба” (зібрав близько 100 тис. осіб¹⁰), присвячувався темі міжнаціональних відносин. У підсумковому документі – “Зверненні до народу України” – відзначено, що “шлях до свободи людських прав перед нами один – самовизначення, рівні права і братерство народів у суверенній Україні”¹¹.

Члени національно-культурних товариств Львова неодноразово наголошували, що образи “не йдуть від українського народу, а від тих сил, які на розпалюванні міжнаціональної ворожнечі хочуть нагріти собі руки”¹². У відкритому листі до народних депутатів СРСР представники етнічних меншин висловлювали обурення щодо штучно роздмуханого конфлікту, вказуючи, що так “антиперебудовчі сили намагаються спровокувати непідконтрольний виступ львів’ян для того, щоб пізніше списати на важку ситуацію свої прорахунки в соціально-економічній сфері й ідеологічній роботі”¹³. Водночас ЦК ЦКУ стурбовано відзначав, що “в роботі багатьох товариств спостерігаються вияви національної замкнутості, спроби виступити в ролі єдиних захисників історичних і культурних цінностей національних груп... В їх середовищі зростає інтерес до програм опозиційних партій та рухів, які діють в республіці. Окремі з них відходять від культурницьких цілей, стають на шлях конфронтації з партійними органами”¹⁴.

Щоб запобігти подальшій політизації національно-культурних товариств, партчиновники пропонували: 1) провести у ЦК КПУ зустріч із керівниками Ради національних товариств України, республіканських культурологічних об’єднань; 2) обкомам, міськкомам, райкомам партії виробити план посилення організаційного та політичного впливу на ці формування, налагодити ділову співпрацю з їхніми органами освіти і культури; 3) вирішити питання про надання для потреб

¹⁰ ЦДАГОУ. – Ф. 271. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 12.

¹¹ Там само. – Арк. 12.

¹² Там само. – Арк. 12.

¹³ ЦДАГОУ. – Ф. 271. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 55.

¹⁴ Там само. – Арк. 92.

культурно-освітніх об'єднань упорядкованих приміщень; 4) рекомендувати Раді міністрів УРСР розробити державну програму для національних груп у регіонах їх компактного проживання, передбачивши в ній питання розвитку закладів культури, навчальних дитячих дошкільних закладів, зміцнення їхньої матеріальної бази¹⁵.

Наприкінці 1991 р. створено єдиний координаційний центр етнічних меншин Львівщини – Представництво національних товариств, яке повинно було би “сприяти розвитку кожної національної меншини в регіоні, гармонізувати міжнаціональні відносини, координувати дії у сфері культури, економіки, права, науки й освіти”¹⁶.

Після відновлення незалежності України, члени польського національно-культурного товариства розпочали роботу над вирішенням завдань збереження етнічної самосвідомості, відкриття польських шкіл, створення радіо та телепрограм, заснування аматорських та професійних творчих колективів, проведення культурних заходів¹⁷. Значну допомогу польській громаді Львівщини надавали товариство “Wspolnota polska”, “Товариство шанувальників Львова”, фонд допомоги полякам на Сході, польські урядові громадські організації тощо. “Натомість, поляки у Львові не відчували опіки української держави, – відзначала головний редактор двотижневика “Gazeta Lwowska” Ірена Васальська. – Можна сказати коротко, що допомога української держави полякам в Україні не є еквівалентною тій, яку мають від польської держави українці, що мешкають у Польщі. Паритету щодо цього питання немає”¹⁸. Ситуація ускладнювалася частою реорганізацією структурних підрозділів центральних органів влади, які відповідали за етнонаціональну політику держави¹⁹.

Пожвавлення культурно-мистецького руху поляків відбувалося на тлі значного зменшення кількості польського населення Львівщини. Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у Львівській області нараховувалося 18 948 тис. осіб польської національності (0,73% від загальної чисельності населення). Водночас у Львові зареєстровано 6 363 осіб цієї національності (0,9%)²⁰. Однак представники Польського національно-культурного товариства піддали сумніву достовірність даних перепису. І. Масальська констатувала: “За підрахунками самого Товариства польської культури їх [поляків на Львівщині – О. М.] може бути в межах 30–35 тисяч. Останній перепис населення незалежної України дуже занижив дані... Не вказано, що поляки живуть, наприклад, у Мостиськах. Це

¹⁵ ЦДАГОУ. – Ф. 271. – Оп. 2. – Арк.95–96.

¹⁶ Сокуров С. Очерки истории русского национально-культурного движения в Галиции (1988–1993 годы) / С. Сокуров. – Москва, 1999. – С. 9.

¹⁷ Національно-культурні товариства як форма організації та представництва інтересів етнічних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.poglyad.com

¹⁸ Лемко І. Поляки Львова зберігають ідентичність / І. Лемко // Поступ. – 2005. – 21 вересня. – С. 6.

¹⁹ Національно-культурні товариства як форма організації та представництва інтересів етнічних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.poglyad.com

²⁰ Розвиток етнонаціональних відносин в Україні. Стан. Тенденції. Перспективи / [відп. ред. Д. Табачник, В. Воронін, Т. Пилипенко]. – Львів, 2007. – С. 337.

взагалі абсурд, бо у Мостиськах є польська громада, і якщо би там не було поляків, то хто б збудував у місті польську школу?”²¹.

Проте, незважаючи на суттєве зменшення польського населення, внаслідок співпраці Товариства польської культури Львівщини та інших польських організацій з органами місцевого самоврядування у Львівській області упродовж 1991–2006 рр. спільними зусиллями відкрито чотири загальноосвітні школи з польською мовою навчання (СШ № 10 та № 24 м. Львова, СШ № 3 м. Мостиська та Стрілецька ЗОШ I–II ступенів Мостиського р-ну Львівської обл.), у яких навчається близько тисячі учнів у понад 40 класах із середньою наповненістю 21,7 учнів у класі. У цих же школах, за рахунок варіативної частини навчального плану, введено предмети “Історія Польщі” та “Географія Польщі”²².

Упродовж останніх років спостерігається тенденція до зростання кількості дітей, які бажали вивчати польську мову. У дошкільних навчальних закладах № 48 та № 131 м. Львова відкрито гуртки із польською мовою навчання. На базі загальноосвітніх навчальних закладів працюють недільні школи в Мостиському, Самбірському, Золочівському районах, Самборі і Стрию. У школах Старосамбірського та Яворівського районів, Львові, Дрогобичі створені гуртки та факультативи з вивчення польської мови²³.

Польською ведуть передачі радіо “Незалежність” (2 години на тиждень) та “Радіо Ман” (від 1 до 7 годин на добу). У мережі кабельного телебачення області транслюють три програми польського телебачення – 20–22 години на добу. У програмах Львівської державної телерадіокомпанії (“Аудиторія”, “Театральна афіша”, “Культура” тощо) інформують про культурно-мистецькі, релігійні акції національних громад, що проживають на території області. Тільки у 2005 р. львівські видавництва надрукували 13 книг польською мовою загальним тиражем 21 093 примірники, у 2006 р. – 10 (17 500 примірників)²⁴.

Значно зміцнило організаційну структуру також Товариство польської культури Львівщини. На сьогодні організація нараховує 21 відділення у Львівській області. Філії товариства діють у Бориславі, Червонограді, Дрогобичі, Мостиськах, Жовкві, Стрию, Самборі тощо. При товаристві створено два хори – “Ехо” та “Лютня”, капела “Веселий Львів”, ансамбль пісні і танцю “Веселі львів’яни”, дитячий ансамбль “Львівські мікруси”. Засноване польське товариство шанувальників мистецтв у Львові²⁵.

Так, на зламі 80–90-х років XX ст. серед членів численних етнічних товариств Львова відбувається пошук оптимальної моделі управління, викристалізовується актив організацій, відходять “випадкові люди”, здійснюються перші

²¹ Лемко І. Поляки Львова зберігають ідентичність / І. Лемко // Поступ. – 2005. – 21 вересня. – С. 6.

²² Розвиток етнонаціональних відносин в Україні. Стан. Тенденції. Перспективи / [відп. ред. Д. Табачник, В. Воронін, Т. Пилипенко]. – Львів, 2007. – С. 337.

²³ Там само. – С. 338.

²⁴ Там само. – С. 339.

²⁵ 20 lat TKPZL. – Lwow, 2005. – С. 8.

спроби вирішення матеріальних і фінансових проблем, налагоджуються відносини з Батьківщиною, іншими національно-культурними та громадсько-політичними організаціями. Перші національно-культурні товариства створюються “під опікою” партійно-державного апарату, проте послаблення впливу львівського обкому КПУ на суспільно-політичні процеси в області згодом звели вплив партчиновників на громадські організації до мінімуму.

Основними напрямками діяльності польського національно-культурного товариства на сучасному етапі стали: видання преси, літератури рідною мовою; створення художньо-мистецьких колективів; відкриття шкіл (окремих класів) із навчанням польською мовою; відзначення пам’ятних історичних дат, релігійних свят, обрядових звичаїв та традицій; поглиблення співпраці із органами місцевого самоврядування тощо²⁶. Водночас варто пам’ятати, що культурницькі процеси в середовищі національних меншин не завжди відповідали інтересам титульної нації, адже там, де національний склад населення однорідний, існують “значно сприятливіші передумови для консолідації національної держави, ніж там, де значна частина населення належить не до “державного народу”²⁷.

²⁶ Євтух В. До проблем визначення поняття “етнічна меншина” / В. Євтух // Етнічні меншини східної та центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспектив розвитку / [відп. за вип. К. Кейданський]. – Київ, 1994. – С. 16.

²⁷ Зімон Г. На шляху від радянської системи до національно-державного устрою: інтеграція чи розпад? / Г. Зімон // Етнічні меншини східної та центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспектив розвитку / [відп. за випуск К. Кейданський]. – Київ, 1994. – С. 40.